

Over uilen, vossen en vissen

Het project flexibele leertrajecten in het GO! onderwijs
van de Vlaamse Gemeenschap

Beschrijving schooljaar 2014-2015

INHOUDSOPGAVE

1. Flexibel inspelen op leerlingenkenmerken: inleiding	3
2. Beleidsruimte van de school	4
3. Project flexibele leertrajecten van het GO!	5
3.1. Aanleiding	5
3.2. Hoe gingen we te werk voor deze publicatie?	5
3.3. Flexibiliteit: een continuüm	5
4. Wat leidt scholen naar een flexibel leertraject?	6
4.1. We willen een duidelijk profiel	6
4.2. We hebben een probleem	6
4.3. De nieuwe directeur heeft een nieuwe visie	7
5. Voorwaarden	9
6. Fiches per school	12
7. Dankwoord	31

1. Flexibel inspelen op leerlingenkenmerken: inleiding

School maken in een maatschappij die voortdurend sneller verandert is niet simpel. De overheid probeert een greep te krijgen op de steeds groeiende complexiteit via, vaak ingrijpende, nieuwe regelgeving (masterplan hervorming SO, M-decreet, actieplan 'Samen tegen schooluitval' ...) Centraal in al die nieuwe regels vinden we de bezorgdheid om in te spelen op de leerbehoeften van elke leerling. Hoe doe je dat in een school/klas waarin leerlingen met zeer verschillende etnische en culturele achtergronden, met zeer verschillende niveaus van taalbeheersing, met verschillende competenties en vaak ook met verschillende leerstoornissen samen zitten? Het antwoord luidt dan vrij gemakkelijk: differentiatie! Maar wat betekent differentiatie voor het schoolbeleid, voor de klaspraktijk, voor de leersituatie van de leerlingen?

Om te differentiëren gebruikt de leraar of de school onder meer aangepaste groepeeringsvormen. We kunnen hierbij twee benaderingen onderscheiden nl. interne differentiatie (binnen de klasgroep waarbij het initiatief ligt bij de leraar) en externe differentiatie (buiten de klasgroep waarbij het initiatief ligt bij de school). In beide gevallen kan differentiatie gebeuren op basis van tempo, niveau, interesse/inhoud en leeftijd. De vraag die een leraar of school zich zou moeten stellen is: hoe kan je positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen zodat iedere leerling maximale leerwinst boekt?

Scholen moeten niet alleen talenten van hun leerlingen herkennen, maar ook kunnen omgaan met verschillen in talent. Elke leerkracht zou deze verschillen positief moeten kunnen waarderen om er unieke ontwikkelingskansen voor de leerling van te maken. Het Vlaamse onderwijs scoort internationaal nog altijd vrij goed, maar het prijkt helaas ook bovenaan in de ranglijsten als het over het bestendigen van ongelijke kansen gaat. Ook wat zittenblijven betreft, is Vlaanderen koploper. Via flexibele leertrajecten kunnen scholen oplossingen bieden die de schoolloopbaan van leerlingen met zwakkere leerprestaties niet in het gedrang brengen. Er bestaan ook heel wat mogelijkheden om meer uitdagingen te bieden aan wie sneller leert. De doelstellingen die het pedagogisch project van het GO! vooropstelt sluiten hier naadloos bij aan: kwaliteitsvol onderwijs bieden voor elke leerling. Het GO! streeft er naar dat leerlingen zich 'totaal' ontplooien en dat ze kunnen bijdragen en participeren aan de samenleving. Het GO! wil de prestaties van alle leerlingen naar een hoger niveau tillen.

2. Beleidsruimte van de school

De mogelijkheden die de overheid biedt om onderwijs op maat aan te bieden en om flexibele leertrajecten voor leerlingen te organiseren situeren zich onder meer op het gebied van **de lessentabellen en de leerplannen**. Scholen en leerkrachten moeten de leerplannen realiseren en zijn daarbij gebonden aan een aantal regels in verband met lestijden:

- het voltijds secundair onderwijs bestaat uit ten minste 28 wekelijkse lestijden. Voor de basisvorming van de eerste graad zijn minimum-lestijden bepaald;
- het maximum aantal wekelijkse lestijden dat voor overheidsfinanciering of -subsiëring in aanmerking komt bedraagt 32 (uitzonderingen: zie SO 64);
- per school omvat de wekelijkse lessenrooster van een structuuronderdeel voor alle leerlingen hetzelfde totaal aantal lestijden (uitzondering: cursus bedrijfsbeheer, zie SO 64).

De visie van de school over leren bepaalt op welke wijze ze het curriculum vormgeeft op het vlak van organisatie, tijd en inhoudelijke klemtonen. Dit biedt de mogelijkheid aan de school om zich beter te profileren en, in overleg met al haar participanten, schooleigen accenten te leggen. Het is belangrijk dat zowel deze visie en de concrete invulling van het curriculum voor de leerkrachten, de ouders en de leerlingen duidelijk zijn.

Wanneer leerlingen uit de boort dreigen te vallen, kunnen scholen ook **specifieke maatregelen nemen voor individuele leerlingen met specifieke leerbehoeften**. De regelgeving voorziet volgende mogelijkheden:

- maatregelen voor zieke kinderen en leerlingen met een handicap;
- vrijstellingen om te kunnen inspelen op specifieke onderwijsbehoeften van de leerling;
- vrijstellingen voor leerlingen die al geslaagd zijn voor bepaalde onderdelen binnen het secundair onderwijs;
- afwijking op toelatingsvoorwaarden tot het 2e leerjaar van een graad;
- uitstellen van de studiebekrachtiging tot het einde van de graad voor alle leerlingen van een structuuronderdeel.

Daarnaast kunnen scholen ook maatregelen nemen voor leerlingen of leerlingengroepen binnen een 'talentencontext'. De regelgeving biedt scholen verschillende mogelijkheden om flexibel in te spelen op specifieke talenten en competenties van jongeren in het secundair onderwijs. Het gaat meer specifiek om:

- topsporters;
- leerlingen met uitzonderlijk artistieke talenten;
- leerlingen in Se-n-Se-opleidingen;
- leerlingen die bepaalde opleidingsonderdelen in het hoger onderwijs volgen;
- leerlingen die een bijkomende kwalificatie in het SO willen behalen.

3. Project flexibele leertrajecten van het GO!

3.1. Aanleiding

In april 2014 organiseerde de pedagogische begeleidingsdienst van het GO! (projectleider: Hilde De Meyer) een tweedaagse voor directeurs secundair onderwijs en hun middenkader rond het thema 'flexibel inspelen op leerlingenkenmerken'. Het doel van deze tweedaagse was dubbel: informatie verstrekken over flexibele leertrajecten en scholen warm maken om hiermee aan de slag te gaan.

Op de tweedaagse brachten we scholen samen die al een heel 'flexibel parcours' hadden afgelegd en andere die hier wel brood in zagen, maar nog niet goed wisten wat en hoe. Verschillende deelnemers hebben zich geëngageerd om in het schooljaar 2014-2015 (of later) met één of andere vorm van flexibele leertrajecten te starten. Met deze publicatie willen wij hun ontwikkelingsproces documenteren en andere geïnteresseerde schoolteams inspireren.

3.2. Hoe gingen we te werk voor deze publicatie?

Tijdens een eerste werkbezoek interviewden we de directeurs, vaak geflankeerd door een beleidsmedewerker, over dit onderwerp. We wilden te weten komen wat de school daadwerkelijk deed met flexibele leertrajecten en hoe ze dit concreet heeft uitgewerkt. Daarnaast polsten we naar de noden en/of drijfveren van waaruit het aangeboden flexibel traject is ontstaan en welke organisatorische, financiële en (school)culturele voorwaarden een rol speelden.

Bij een tweede bezoek aan de verschillende scholen kregen we een zicht op de flexibele leertrajecten vanuit het standpunt van de leerlingen, leerkrachten, trajectbegeleiders, ... In welke mate kwamen de doelstellingen van de directie en middenkader overeen met de verwezenlijkingen op het veld?

3.3. Flexibiliteit: een continuüm

Naarmate onze tocht vorderde, merkten we dat we scholen die flexibele leertrajecten aanbieden kunnen ordenen op een continuüm. Er zijn scholen die eerder schoorvoetend aan de slag gaan met de mogelijkheden die flexibele leertrajecten bieden. Ze zoeken meestal een antwoord op een acuut probleem. Andere scholen hebben al een hele weg afgelegd en gebruiken de flexibele trajecten op een proactieve manier. Bij deze scholen zit flexibilisering ingebed in een groter kader.

Bij heel wat scholen bemerkten we het misverstand dat sticordi-maatregelen en flexibele leertrajecten synoniemen zijn. Sticordi-maatregelen worden voornamelijk aangereikt vanuit een 'zorgcontext' daar waar flexibele leertrajecten evenzeer kunnen aangeboden worden vanuit een ruimer differentiatiediscours. Sticordi-maatregelen komen er meestal op vraag van de ouders en leerlingen na de diagnose van een leerstoornis. Een flexibel leertraject ontstaat eerder op vraag van het schoolteam en kadert in de pedagogische visie die de school wil uitdragen, namelijk elke leerling zo goed mogelijk te begeleiden in zijn/haar leerproces.

Of scholen al dan niet flexibele leertrajecten aanbieden, hangt van verschillende factoren af. Flexibele leertrajecten kunnen ontstaan vanuit de noodzaak om zich als school te profileren en het verschil te maken met scholen in de buurt. Soms doet er zich op de school een probleem voor waarop een flexibel leertraject een passend antwoord kan bieden. De aanzet tot flexibele leertrajecten hangt ook vaak samen met de komst van een nieuwe directeur. We gebruiken deze drie verschillende aanzetten hieronder als ordeningskader.

4. Wat leidt scholen naar een flexibel leertraject?

4.1. We willen een duidelijk profiel

Vandaag is het meer dan ooit noodzakelijk dat scholen een duidelijk profiel ontwikkelen. Scholen zijn het aan zichzelf verplicht om na te denken over welke school ze willen zijn. Daarmee kunnen ze niet enkel duidelijk maken wat hen onderscheidt van andere scholen, maar bieden zij ook een antwoord op de toenemende vragen van steeds mondigere ouders en leerlingen. De missie die scholen ontwikkeld hebben, moet duidelijk zijn voor de leerlingen en ouders. Heel wat scholen prediken kwalitatief en innoverend onderwijs, maar de vlag moet ook de lading dekken. Heel wat scholen streven naar maximale leerwinst waarbij ze rekening houden met de capaciteiten en interesses van elke individuele leerling. De school verwacht van leerlingen interesse, inzet en betrokkenheid, maar daar tegenover staat dat de school de nodige inspanningen zal leveren om elke leerling zo goed mogelijk te begeleiden in zijn of haar leerproces. Het aanbieden van een flexibel leertraject of een leertraject op maat biedt een mogelijkheid om de slaagkansen van een leerling te vergroten, maar het kan ook een kans zijn om leerlingen met een leeroverschot te stimuleren bij hun ontwikkeling.

"Drie jaar geleden ben ik aangesteld als directeur van MS Bredene. Een verbrede eerste graad zag sindsdien het licht. De leerlingen maken in het complementair gedeelte van het curriculum kennis met verschillende belangstellingsgebieden via vier modules. De bedoeling is om na de eerste graad de juiste studiekeuze te maken. Om dit te realiseren leg ik elke keuzemodule in de handen van twee leerkrachten. Soms nemen ze de hele groep en doen ze aan co-teaching, soms nemen ze elk een deel van de groep waarbij ieder zijn sterktes tot zijn recht kan laten komen. De leerkrachten zijn zeer enthousiast over de samenwerking en de vernieuwende didactiek die ze hierbij gebruiken. Ik had de ruimte om het overgrote deel van het lerarenkorps zelf aan te kunnen werven, waardoor ik bij de sollicitaties telkens kon nagaan of de kandidaten pasten binnen het pedagogisch project dat we voor ogen hadden. En blijkbaar slaat onze manier van werken aan, aangezien we ook het leerlingenaantal jaar na jaar zien stijgen."(Andy Boydens, directeur MS Bredene)

4.2. We hebben een probleem

Tijdens onze werkbezoeken viel het op dat het aanbieden van een flexibel leertraject vaak een oplossing moest bieden voor één of ander probleem. Sommige scholen kampten bijvoorbeeld met een onaanvaardbare grote schooluitval. Zij stelden zich uiteraard vragen over de oorzaken van het probleem en over mogelijke oplossingen. Waarom haakten leerlingen af? Hoe zou de school daar op kunnen anticiperen? Welke ruimte biedt het wettelijk kader? Door deze denkoefening te maken en het probleem grondig te analyseren kwamen scholen met een vergelijkbare problematiek bij verschillende flexibele trajecten uit. Eén school besloot haar didactische aanpak en haar attesteringsbeleid grondig te herzien. Een andere school verkoos de studiebekrachtiging tot het einde van de graad uit te stellen voor alle leerlingen en koppelde dit aan een modulair systeem met permanente evaluatie.

Leerlingen kunnen het wel eens bont maken in de klas, ze storen de les en stellen de leerkrachten op de proef. Balorig gedrag kan allerlei oorzaken hebben natuurlijk, maar soms vervelen die leerlingen zich gewoon. De leerstof is voor hen veel te eenvoudig, ze krijgen te weinig intellectuele uitdagingen. Je zou het probleem misschien kunnen oplossen door het niet vanuit het oogpunt 'orde en rust', maar vanuit het oogpunt 'nieuwe stimulans' te bekijken. Voor de leerlingen die het basiscurriculum 'een beetje magertjes' vinden, kan een flexibel leertraject waarbij ze vrijgesteld worden van bepaalde lessen of lesonderdelen (waarvan ze de doelen al hebben bereikt), een oplossing bieden. De vrijgekomen tijd kunnen zij op allerlei manieren invullen. Zij kunnen o.a. lessen volgen die buiten het curriculum van de gekozen studierichting vallen (bv. een extra taal) of ze kunnen cursussen online volgen die aansluiten bij hun interesses.

“Ik geef toe, ik ben altijd een beetje een speelvogel geweest in de klas. Niet dat ik niet graag naar school ging, maar het moest een beetje opschieten en er moest 'ambiance' zijn.

Op de lagere school viel het eigenlijk allemaal best mee. Juf Katrien en meester Nico van het vijfde en zesde leerjaar konden wel wat hebben. Zij gaven mij moeilijke opdrachten in mijn contractwerk en dat vond ik best leuk.

Maar bij de overgang naar de middenschool begon het mis te lopen. Ik had er mij heel wat van voorgesteld, al die nieuwe vakken en veel verschillende leerkrachten, het leek mij boeiend, maar ...het was saai. Het grootse deel van de leerstof kende ik eigenlijk al of had ik direct beet en mijn taken kreeg ik in een mum van tijd afgehaspeld. Dus zat ik maar wat te lummelen of te lachen of te gamen, samen met mijn vriendin Merel, die ook altijd vroeger klaar was. De leerkrachten begonnen dat knap vervelend te vinden, we werden een probleem.

Tot één van de leerkrachten op het idee kwam dat Merel en ik misschien wel hoogbegaafd waren. Mijn ouders lieten mij testen en... bingo: hoogbegaafd. Flaterend natuurlijk, maar het loste mijn schoolprobleem niet echt op.

Toen kwam de school met het idee van de FUN-trajecten. Leerlingen zoals ik, die nogal wat overschot hadden, werden twee uur per week vrijgesteld van de gewone lessen om in projecten te werken (bijv. Japans leren). We moesten wel de leerstof zelfstandig inhalen en kregen bovendien een extra lesuur na de schooltijd. Tijdens die 3 uren hoefden we niet met de 'gewone' leerstof bezig te zijn, maar konden we op eigen tempo werken of samen een project realiseren bijv. een mierenboerderij. Een extra lesuur, lijkt misschien te gek, maar het hielp wel, ik kreeg plots weer belangstelling voor de school.

Ondertussen zit ik in het 5e jaar en mag ik 8u per week naar eigen tempo invullen, daarvan gebruik ik 3u om een cursus online te volgen aan de universiteit. Dat klinkt een beetje geleerd misschien, maar vorig jaar hebben we ook samen met de leerlingen van TSO en BSO een solarflipperkast ontworpen.

De school is voor mij een flink stuk uitdagender en interessanter geworden. Ik mag een groot deel van mijn programma zelf kiezen en dat maakt het leuk. Zelfs een speelvogel als ik komt hier aan zijn trekken.” (Jonas - 3e graad KA Geel)

Tijdens onze bezoeken konden we vaststellen dat teams die hoofdzakelijk vanuit een zorgreflex aan flexibele leertrajecten begonnen, zeer snel op hun eigen grenzen stuitten. Veel teamleden beschouwden dan het leertraject als een extra-inspanning die zij leverden, waar niet altijd een 'gelijke' inspanning van de leerling tegenover stond. Zo brokkelde het draagvlak binnen de school langzaam af en werd het flexibel leertraject eerder een bijkomende last dan een essentieel deel van de visie op leren.

4.3. De nieuwe directeur heeft een nieuwe visie

Bij onze werkbezoeken konden we vaak vaststellen dat de start van een flexibel leertraject samenviel met de aanstelling van een nieuwe directeur. Een nieuwe directeur wil vaak een nieuwe koers varen en daarbij eigen accenten inbrengen. De onderwijskundige visie van de directeur speelt hier een cruciale rol. Sommige directeurs kiezen hierbij voor de 'zachte weg': zij bieden op een beperkt deelaspect een flexibel leertraject aan en laten hun korps met mondjesmaat kennismaken met de mogelijkheden die dit oplevert. Anderen gaan er stevig tegenaan en introduceren meerdere vormen van flexibiliteit in hun ganse schoolwerking. De directeurs die ver gaan in het aanbieden van flexibele leertrajecten laten zich vaak bijstaan door een beleidsmedewerker, die eveneens het uitwerken van de trajecten op maat voor zijn of haar rekening neemt. Wanneer er binnen de school twee directeurs zijn (middenschool en bovenbouw), is het natuurlijk van groot belang dat zij dezelfde visie over flexibele leertrajecten delen. Dit bevordert de continuïteit tussen de verschillende graden.

"Ik had nooit verwacht dat ik van mijn hobby mijn werk zou kunnen maken. Met Chinees en naaien kan je niet zoveel aanvragen op school, dacht ik. Toch niet als lerares godsdienst. Maar in KA Lokeren zagen ze dat anders.

De directeur vond een naaiklas best wel een leuke aanvulling voor het vrije keuzegedeelte van onze school. Een voltreffer trouwens, heel wat leerlingen kozen enthousiast voor het naaiatelier.

De 'naailes' houdt ook wel wat meer in dan enkel handwerkjes maken. Ik laat de leerlingen kennismaken met verschillende materialen waarmee we aan de slag kunnen gaan. Ik laat hen ook een kostenberekening maken van het rokje of kledingstuk dat we creëren. Op die manier leren ze anders te kijken naar de dumpingprijzen van sommige kledingketens. Via deze omweg bespreken we de gevolgen van een toenemende globalisering. Ik bewaak zeer bewust het niveau van het nieuwe keuzevak, want die voorwaarde had de directeur wel gesteld.

Het naaiatelier beviel mij zo goed, dat ik ook 'mijn Chinese kant' (ik ben sinologe) wel op school wou tonen. Ik stelde de directeur voor ook een keuzeoptie 'chinees' aan te bieden. En opnieuw kwam er een veel respons van de leerlingen, al vraagt chinees best wel een grote inspanning.

Leuk is, dat heel wat van mijn leerlingen chinees en naaien combineren, net als ik overigens. En in KA Lokeren vindt niemand dat raar." (Mevr. Van Houdt lerares katholieke godsdienst, naaiatelier en Chinees, KA Lokeren)

5. Voorwaarden

Om een flexibel leertraject tot een succes te maken voor leerlingen en leerkrachten moeten er wel een aantal randvoorwaarden vervuld worden.

Flexibele leertrajecten vragen van de leerkrachten een mentale switch waarbij zij afstappen van het idee dat ze elke leerling binnen eenzelfde klas op hetzelfde moment dezelfde leerstof moeten aanbieden (one size fits all). De school dient te vertrekken van een heel ander uitgangspunt, nl. het antwoord op de vraag wat de specifieke onderwijsbehoeften zijn van een individuele leerling of een groep leerlingen. Daarop zal zij haar onderwijskundig aanbod en haar didactische aanpak baseren. Het spreekt voor zich dat flexibele leertrajecten meestal een vernieuwde didactische benadering vragen.

Maar de school dient ook haar organisatie en infrastructuur af te stemmen op de flexibele leertrajecten. Dit vraagt vaak wel heel wat organisatorische hocus pocus van de directeur en vergt niet zelden ook aanzienlijke investeringen (bijv. nieuw klaslokaal, nieuwe leermiddelen). Maar de financiële inspanningen die de school zich oplegt, geven een team vaak ook een geweldige duw in de rug. Een flexibel leertraject dat kan starten in optimale (materiële) omstandigheden heeft veel meer slaagkansen. De steun van de scholengroep kan hierbij het verschil maken.

“Voor wiskunde ben ik meestal een uil, voor Frans soms een vos, maar ik ben zelden een vis” zei Naomi van 1 B. Ik begreep het niet helemaal, maar ze toonde me geduldig (en ook een beetje trots) haar opdrachtenboek en toen had ik het door.

‘Elke maandag krijgen we opdrachten, voor Nederlands, Frans, natuurwetenschappen en wiskunde. Op het einde van de week moeten de opdrachten afgewerkt zijn, maar we kiezen zelf hoe snel we werken en wanneer we klaar zijn voor de toets. Die toets maken we op een iPad en verbeteren we zelf. De uilen doen alles op eigen houtje, de vossen hebben een beetje ondersteuning van de leerkracht nodig en de vissen krijgen korte lessen over stukken van de leerstof’ verduidelijkte onze ‘wiskunde-uil’ vakkundig.

‘De leerlingen van 1B werken sinds het begin van dit schooljaar met dit systeem, zij hadden het vrijwel direct onder de knie. Zij schatten zichzelf zelden verkeerd in.’ Directeur Peter Verheyden glundert. ‘1B is een fantastisch project waarin alle aspecten van onderwijsvernieuwing waarover ik droomde perfect samenvallen. Alles heeft hierin zijn plaats gevonden: onze nieuwe visie op leren, onze nieuwe didactische benadering (teamteaching), onze ideeën over leerbegeleiding (ADI), nieuwe organisatievormen (zelfsturende teams) en nieuwe ideeën over klasinrichting. Het past allemaal perfect in elkaar.’

Pieter en Olivier (van het team Nederlands) bevestigen dit.

‘Wij zijn in een project gestapt waarvan we nog niet helemaal wisten hoe het allemaal zou lopen. We hadden natuurlijk goed rondgekeken, de mosterd een beetje bij de basisscholen gehaald (contractwerking) ... en dan zijn we gesprongen. We vormen een team per vak, één leerkracht zorgt voor de instructiemomenten, de andere bewaakt het leerproces. We hebben zelf bepaald hoe het lokaal er zou moeten uitzien om deze vorm van onderwijs zo perfect mogelijk te realiseren. En daar zijn we naar onze mening heel dicht bij. De school heeft hierin zeer veel middelen geïnvesteerd, daardoor heeft dit project zeer veel uitstraling en is het welbevinden van de leerlingen en van ons zeer groot.’

‘Iedereen beseft zeer goed, dat er nu enkel nog een weg vooruit bestaat’ zegt Peter.

‘We zullen dit uitbreiden naar het beroepsvoorbereidend leerjaar en naar andere vakken (praktijk?).’

1B heeft een soort etalage-effect. De collega's van de A-stroom merken dat hier iets speciaals aan de gang is en willen dit overnemen. Op termijn gaan we naar zelfsturende teams voor de A-stroom en de B-

stroom die heel het leerproces in handen nemen, en ook voor hun eigen organisatie en uitrusting zullen kunnen beslissen.

We trekken nu een spoor dat hopelijk ook naar de andere scholen van de scholengemeenschap zal doorlopen.'

En ze leerden nog lang en gelukkig, de uilen, de vossen en de vissen."

Individuele leertrajecten vormen soms een hele organisatorische klus voor jonge leerlingen (en voor sommige leerkrachten). Het is dus geen overbodige luxe dat iemand dit coördineert en goed begeleidt. De individuele trajecten moeten goed opgevolgd worden, dat kan best in handen blijven van één persoon, die de hele coördinatie voor zijn of haar rekening neemt. Zo is het voor iedereen duidelijk tot wie men zich moet wenden als er zich een probleem voordoet. De directeur heeft de cruciale taak er over te waken dat het draagvlak voor de flexibele leertrajecten bij het team intact blijft. Bij een team dat overtuigd mee gestapt is in de nieuwe visie zal dit gemakkelijker lopen dan bij een aarzelende groep of een groep die op een zeer pragmatische basis is ingestapt.

"Je zou onze aanpak kunnen samenvatten als goed maar niet gek', zei mevrouw Rombouts, leerkracht in het KA Waregem. Haar collega's knikten instemmend. 'Ons systeem van flexibele leertrajecten is eigenlijk ontstaan vanuit de vrees dat een aantal leerlingen die in 6 STW een C-attest kregen het volgende schooljaar gewoon zouden afhaken. Om hen te motiveren voor dat extra-jaar, gaven wij hen vrijstelling voor de vakken waarvoor ze geslaagd waren. De vrijgekomen tijd konden zij invullen met andere vakken (bijv. om zich voor te bereiden op hun toekomstig beroep) of met vakken in het hoger onderwijs. Er loopt ook een traject met een hoogbegaafde leerling die een vrijstelling heeft voor Engels en die ondertussen een vak volgt aan de universiteit. En natuurlijk hebben we ook wel een aantal leerlingen met vrijstellingen om medische redenen. Onze flexibele trajecten vertrekken allemaal wel min of meer vanuit een probleem bij leerlingen, waardoor ze meer zorg of een aangepaste benadering nodig hebben. Wij hadden als school reeds ervaring met sticordi-maatregelen voor leerlingen met een leerbeperking, voor ons betekenden flexibele leertrajecten dus niet zo een grote stap. Veel discussie was daar niet voor nodig. Maar ons team heeft toch wel een aantal bedenkingen. Wanneer we als klassenraad een speciaal traject vastleggen voor een bepaalde leerling, schrikken we achteraf soms wel van de werklast die dat voor ons meebrengt. Wanneer de leerling dan de verantwoordelijkheid voor zijn eigen leerproces niet ten volle opneemt (wat wel eens gebeurt), dreigt het draagvlak bij het team af te brokkelen. Wij staan nogal op een evenwichtige verdeling van de inspanningen tussen de leerkrachten en de leerlingen. Voor wat hoort wat. Want ik zei het al 'we zijn wel goed maar niet gek'."

(mevrouw Rombouts leerkracht KA Waregem)

'Communicatie' en 'transparantie' lijken ons hier essentieel. Leerkrachten horen graag dat hun inspanningen bij de leerlingen onverwachte resultaten opleveren, dat hun projecten ook buiten de school weerklank vinden. Leerlingen zijn best graag het uithangbord van de school. Maar de directeur moet er ook over waken dat de vernieuwing niet te snel gaat. Wanneer een flexibel traject goed loopt, kan je dit beter eerst bijstellen en consolideren alvorens meer flexibele leertrajecten aan te bieden.

Naast de directeur speelt ook de klassenraad een cruciale rol. De klassenraad bepaalt welke leerlingen in aanmerking komen voor een flexibel leertraject en legt de inhoud van het traject vast. Daarbij vertrekt hij van een grondige probleemanalyse en zoomt hij in op de specifieke onderwijsbehoeften van een individuele leerling of een groep leerlingen. Uiteraard sluit het evaluatiebeleid best naadloos aan bij de aangeboden flexibele leertrajecten.

"Twee jaar geleden kwam ik vanuit Spanje naar België. Ik ben van Marokkaanse afkomst. Ik volgde één jaar OKAN (onthaalklas anderstalige nieuwkomers). Na dat jaar ging ik naar 2A. Op het einde van dat schooljaar mocht ik overgaan naar het derde jaar. Ik koos voor de richting Sociaal-technische wetenschappen. Mijn punten voor dagelijks werk waren goed maar met de examens liep het mis. Ik voelde me er niet goed bij want ik had hard gestudeerd. Blijkbaar hadden de leraren dit ook gezien. Ik heb dan samen met de studiebegeleider een gesprek gehad. We hebben nagegaan wat de oorzaak was van mijn lage punten met de examens. De conclusie was dat ik mijn Nederlands nog niet voldoende onder de knie had en dat mijn manier van studeren moest verbeterd worden. De school stelde voor om voor 7 lessen per week aan deze punten te werken. Ik heb een bundel voor Nederlands gekregen waaraan ik werk om mijn kennis van het Nederlands te verbeteren. Voor geschiedenis en aardrijkskunde ben ik vrijgesteld en zal ik een vervangende taak maken tijdens de grote vakantie. Tijdens deze lessen krijg ik nu begeleiding voor Nederlands en word ik ondersteund bij het studeren van mijn lessen. De school heeft voor mij een traject op maat opgesteld. Mijn Nederlands gaat er ondertussen flink op vooruit en dat is ook te zien aan mijn punten. Ik ben heel gelukkig met de kansen die de school mij hier geboden heeft. Ook mijn ouders vinden het fantastisch dat de school voor mij zoiets doet waardoor ik waarschijnlijk mijn schooljaar met succes kan beëindigen."(Naoual, 14 jaar, 3 STW, KA Merksem)

6. Fiches per school

Fiche 1: Lyceum Martha Somers

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

Op het einde van het 1e leerjaar van de 3e graad vindt er geen attestering plaats m.a.w. de studiebekrachtiging wordt uitgesteld tot het einde van de graad. Om dit te faciliteren hebben de leerlingen een modulair systeem met trajectexamens (2x per schooljaar). Een leerling die niet slaagt neemt de vorige module mee. De kansen die de leerling heeft om te slagen zijn niet oneindig. De leerling heeft een aantal credits (naar model van het hoger onderwijs) die hij kan inzetten. Het volledige traject dat de leerlingen afleggen, wordt bewaakt door de trajectbegeleider. Hij volgt hun individuele vorderingen op.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 3e graad

Schoolkenmerken

- ASO-school in een grootstedelijke omgeving met veel kansarmoede
- Leerlingenaantal: 320 (leerlingenaantal neemt toe)
- 25 verschillende nationaliteiten
- 80 % van de leerlingen voldoet aan een combinatie van verschillende GOK-indicatoren.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

Veel leerlingen haakten vroegtijdig af in het 1e leerjaar van de 3e graad en verlieten ongekwalificeerd de school.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Toename van leerlingen die slagen op het einde van de 3e graad, waardoor er minder leerlingen ongekwalificeerd uitstromen.
- Deze maatregel biedt ruimte voor een nieuwe didactische aanpak (trajectbegeleiding, modulair lessysteem, begeleid zelfstandig leren).
- Er is een betere afstemming tussen leerplan en evaluatie omdat de leerplannen graadgebonden zijn.
- De school heeft haar aantal C-attesten onder het huidige systeem, vergeleken met het aantal potentiële C-attesten dat zou gegeven worden in het oude systeem. De nieuwe benadering had een opmerkelijk positief effect. Meer dan de helft van de leerlingen die in het oude systeem op een C-attest zouden afstevenen, kunnen dit omzetten naar een A-attest. Om het effect van het flexibel leertraject op de studiekeuze van de leerlingen en hun succes in het hoger onderwijs te evalueren, ontbreken op dit moment nog de gegevens.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- Door het modulair systeem kunnen leerlingen uitstelgedrag vertonen.
- De leerlingen moeten goed opgevolgd worden door een trajectbegeleider. Hij/zij moet het overzicht bewaken.
- Wat als een leerling op het einde van zijn 3de graad een C-attest behaalt?

Contact

<http://lyceummarthasomers.be/index.html>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

Middenschool Prins van Oranje kiest voor radicale vernieuwing in de B-stroom van de 1ste graad.

Het uitgangspunt is dat leerlingen in staat zijn hun eigen leerproces te sturen en te evalueren en dat ze daarbij realistisch en verantwoordelijk te werk gaan. De leerkracht begeleidt het leerproces en ondersteunt de leerlingen die het nodig hebben met bijkomende instructie.

Het project steunt op de principes van contractwerk en omvat ook elementen van het ADI-model (activerende directe instructie). De leerlingen van 1B beten de spits af met de vakken Nederlands, Frans, wiskunde en wetenschappen. De groep bestaat uit 24 leerlingen (vroeger maximaal 12), die elk op hun eigen tempo aan hun opdrachten kunnen werken. Voor elk vak staan er telkens 2 leerkrachten ter beschikking die samen de groep begeleiden (principe van team-teaching). Eén leerkracht zorgt voor de instructie, de andere houdt het leerproces in het oog en ondersteunt waar nodig. De leerkrachten van de verschillende vakken vormen samen een team, dat grote autonomie krijgt in de uitwerking van het project (een soort '1B-community').

Hoe werkt het?

De leerlingen krijgen vooraf de weekplanning en schatten hun beheersingsniveau in. Ze kunnen kiezen tussen de uil, de vos en de vis, waarbij de vis staat voor uitgebreidere instructie, de vos voor korte instructie en de uil voor geen instructie. De school wil dit 3-sporenbeleid volgend jaar uitbreiden met een 4e niveau, waarbij de leerling kan aangeven dat hij dit onderdeel van de leerstof volledig onder de knie heeft en de vrijgekomen tijd kan besteden aan een activiteit uit de talentenbox (of mee les volgen met de A-stroom).

Wanneer de leerlingen hun taken hebben afgewerkt, kunnen zij die zelf evalueren aan de hand van de verbeterleutels.

De deliberaties gebeuren op het einde van de graad.

Volgend schooljaar wil men deze werking uitbreiden naar alle algemene vakken binnen 1B.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen 1B
- De komende schooljaren volgt de uitbreiding naar 2 BVL, 1A en 2A, mogelijk ook naar praktijkvakken.

Schoolkenmerken

- Middenschool (1A Latijn, sport, techniek of wetenschappelijk werk, 1B, 2A Grieks-Latijn, Latijn, mechanica-elektriciteit, moderne wetenschappen, sociale en technische vorming, 2BVL met beroepenvelden: elektriciteit-hout, kantoor en verkoop-verzorging-voeding, haarzorg-verzorging-voeding)
- 360 leerlingen
- Kleinstedelijke omgeving
- De Middenschool heeft een eigen campus.
- 15% van de leerlingen zijn GOK- leerlingen. De belangrijkste GOK-indicator is dat de moeder geen diploma SO heeft behaald. Vaak is de thuistaal ook niet het Nederlands.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- De school wil een beter zicht krijgen op het groeiproces van de leerlingen.
- Met meer onderwijs op maat, wil de school bij de leerlingen meer 'goesting' genereren om te leren.
- De conflicten tijdens de lessen worden door deze werkvorm teruggedrongen tot het absolute minimum.
- Door de nauwe samenwerking van leerlingen en leerkrachten, is er een betere oriëntering en begeleiding bij het verdere verloop van de studiekeuze.
- Doordat leerlingen zelf het tempo en doel bepalen, is er meer onderwijs op maat.
- Het is een bewuste keuze van de school om het leren in de B-stroom te versterken.
- Het hele project steunt op een sterke visie over schoolorganisatie, die uitgaat van de directeur en gedragen wordt door een groeiend deel overtuigde leerkrachten (deel van het leerkrachtenteam van de B-stroom).

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Deze manier van werken biedt de leerlingen de mogelijkheid om meer uren te spenderen aan vakken waar men problemen mee heeft en andere vakken waar men geen problemen mee heeft wat in te perken qua lestijden.
- De leerlingen worden door deze werkvorm aangesproken op hun verantwoordelijkheid. De school wil eigenaarschap van het project bij de leerlingen tot stand brengen. De leerlingen bepalen zelf wanneer ze klaar zijn voor een bepaalde evaluatie.
- De leerkrachten hebben bij de vormgeving van het project grote autonomie gekregen (samenstelling van het team, inrichting van het lokaal, keuze van de onderwijs-leermiddelen, ...).
- De samenwerking tussen leerkrachten verbetert. Vanaf volgend schooljaar zullen er nog 4 leerkrachten algemene vakken geven in 1B. Op deze manier wordt er een 'community' gecreëerd.
- In de toekomst gaan de leerlingen 'deeltijds' krijgen zodat de leerlingen een tussentijdse succesbeleving ervaren.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- De infrastructuur moet aangepast zijn aan de innovatie. MS Diest heeft kosten noch moeite gespaard om dit te verwezenlijken. De school heeft er bewust voor gekozen om de visie over leren aan de hand van een optimale uitrusting aantrekkelijk te maken voor het hele team en de leerlingen.
- Bij de leerkrachten die betrokken zijn bij het flexibel leertraject moet er een onderlinge vertrouwensrelatie zijn opdat het project kan slagen.
- Door dit flexibel leertraject zet de school innovatieve vormen van leren en organisatie op de agenda van de scholengemeenschap.

Contact

<http://www.msdiest.be/>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

De Max-methode vormt het antwoord van KA Merksem op de grootstedelijke problematiek van kansarmoede, taalachterstand en massale ongekwalificeerde uitstroom (28 % in Antwerpen).

De school engageerde zich in het project 'Samen tot aan de meet' en stelde zich het ambitieuze doel om het aantal C-attesten sterk terug te dringen, zonder in te boeten op de kwaliteit.

MAX is een zeer waardengedreven project, dat gelooft in de emancipatorische kracht van onderwijs en daarom hoge verwachtingen stelt in de leerlingen. Wederzijds engagement vormt het uitgangspunt. KA Merksem verwacht van zijn leerlingen interesse, inzet en betrokkenheid. De leerlingen kunnen erop rekenen dat de leerkrachten zich hard zullen inspanssen om hen 'tot aan de meet' te brengen.

Om dit te bereiken steunt de school op twee pijlers: didactische vernieuwing en maximale ondersteuning. Deze twee componenten moeten (idealiter) met elkaar in evenwicht zijn.

De didactische vernieuwing vertrekt vanuit het uitgangspunt dat de leerkracht ertoe doet.

Binnen elke graad krijgt de MAX-methode zijn eigen vorm.

In de 1e graad (**MAX-Morgen**) krijgen de leerlingen via de methodiek van gestructureerd coöperatief leren, verschillende thema's aangeboden. In lesblokken van 4 u bestuderen zij elk thema vanuit een taalkundig, artistiek, wetenschappelijk en technologisch perspectief. De klemtoon ligt op het verwerven van sleutelcompetenties.

De **Max-blokken** in de 2e graad doorbreken het klassiek lessenrooster, omdat bepaalde vakken (Nederlands, Frans en Engels) in blokken van 3 uur worden georganiseerd. Dat geeft leerlingen en leerkrachten de kans om veel actiever en diepgaander te werken. Daarnaast volgen de leerlingen ook 4 mini-modules op een jaar, waarin ze bepaalde vakken kunnen uitdiepen of totaal andere talenten kunnen ontwikkelen (sport, techniek, koken, ...).

In de 3e graad kiezen de leerlingen volledig vrij uit een pakket van **Max-modules** in een activiteitenblok van 3 lessen per week. De leerlingen nemen in deze modules als 'autonome leeders' hun leerproces in eigen handen, ondersteund door de leerkrachten als inhoudelijke experts.

Handelingsgerichte zorg vormt de tweede pijler van de Max-methode. Die zorg kan verschillende vormen aannemen. In de 1e graad gaat het dan over intensieve taalondersteuning, van plusklassen voor leerlingen die het moeilijk hebben met Nederlands, Frans of wiskunde tot stamklassen om zwakkere leerlingen op het einde van het schooljaar toch nog over de streep te halen.

De I-klassen ('I' voor inhalen en inspanning) vormen het sluitstuk van de leerbegeleiding. In functie van hun probleem kunnen leerlingen 3 tot 4 u extra ondersteuning krijgen in de vorm van aangepaste taken (geen bijwerkles). De leerkrachten corrigeren de oefeningen en geven feedback. De I-klas loopt tot het probleem van de leerling is opgelost.

Soms volgen de leerlingen ook een individueel leertraject. Dit kan op basis van STICORDI-maatregelen, uitbreidingsleerstof voor hoogbegaafde leerlingen, maatregelen voor anderstalige nieuwkomers of andere leerlingen die de onderwijstaal nog onvoldoende beheersen, een aangepast curriculum voor zittenblijvers of leerlingen die van studierichting veranderen.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 1e, 2e en 3e graad

Schoolkenmerken

- In de 1e graad is er een A- en B-stroom. In de 2e en 3e graad zijn er alleen ASO- en TSO-richtingen. In het TSO wordt enkel de richting Sociaaltechnische wetenschappen aangeboden.
- 330 leerlingen
- De school heeft recht op 48 GOK-uren. Dat de moeder geen diploma secundair onderwijs heeft, is de belangrijkste GOK-indicator op KA Merksem. Vaak is de thuistaal niet het Nederlands.
- Merksem wordt gekenmerkt door alle eigenschappen van een grootstedelijke context.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- De ongekwalficeerde uitstroom in Antwerpen bedraagt een ontstellende 28 %. Met een flexibel leertraject wil de school een passend antwoord bieden. Ze wil van de gewijzigde schoolkenmerken een opportuniteit maken om didactische vernieuwingen te introduceren.
- De school wil het aantal C-attesten doen afnemen zonder het onderwijsniveau te laten dalen.
- Het is de visie van de school dat de 'gemiddelde leerling' niet bestaat en dat er bijgevolg steeds meer nood is aan individuele leerbegeleiding. Leren is een proces dat niet strak lineair verloopt.
- De school wil met het aanbieden van de flexibele leertrajecten structuur bieden aan de leerlingen die het nodig hebben.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Op het departement onderwijs zijn de cijfers tot het jaar 2012 bekend hoe de leerlingen doorstromen naar het hoger onderwijs. Daaruit blijkt dat de participatie aan het hoger onderwijs voor KA Merksem op het Vlaams gemiddelde ligt maar de efficiëntie iets lager ligt dan het Vlaams gemiddelde. De studenten waarvoor dit geldt hebben maar even mogen proeven van de MaX-Methode. Binnen twee jaar studeren de leerlingen af die in hun secundair onderwijs maximaal genoten hebben van de MaX-Methode en kan er een grondigere analyse gemaakt worden van de invloed van de MaX-Methode op de participatie en efficiëntie die voor de oud-leerlingen van toepassing is in het hoger onderwijs.
- De 'MaX-factor' heeft een verbindende werking binnen de school en het is tevens het icoon waar de school naar de buitenwereld wil mee uitpakken.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- Opdat de leerkrachten zouden kunnen remediëren en met al de innovaties aan de slag gaan, is er geschikt materiaal nodig. Een school die wil inzetten op innovatief onderwijs, moet ook bereid zijn hier de nodige middelen voor vrij te maken.
- De uitwerking van de MaX-methode vergt ook heel wat organisatorische know-how. Dit hele proces is stap voor stap ingevoerd. Van bij de aanvang waren er een aantal voortrekkers onder het lerarenteam en hun enthousiasme spreidde zich uit als een olievlek over het hele team, maar er zijn eveneens leerkrachten die gematigd reageren op de innovaties. Het team krijgt tijd en autonomie om de trajecten vorm te geven, maar de school biedt haar leerkrachten wel de kans om zich in langlopende nascholingstrajecten te professionaliseren.
- De school wil het evenwicht bewaken tussen enerzijds een zorginstek en anderzijds een competentie-ontwikkende instek.

Contact

<http://www.kamerksem.be/>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

Atheneum Lokeren biedt meerdere vormen van flexibele leertrajecten aan.

In specifieke gevallen geldt er uitstel van studiebekrachtiging voor het 1e leerjaar van de 1e graad.

Leerlingen met specifieke leerbehoeften krijgen een persoonlijk traject aangeboden:

- bijv. een leerling met een ASS-problematiek kan zijn 3e graad spreiden over 3 jaren;
- bijv. een zeer begaafde leerling krijgt vrijstelling van vakken om andere vakken die niet tot zijn curriculum behoren, te volgen.

Tot slot is er in de 2e en 3e graad een uitgebreid en verrassend aanbod aan keuzemogelijkheden in het complementair gedeelte waaronder Chinees, gebarentaal, journalistiek, peer tutoring, ...

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 1e, 2e en 3e graad

Schoolkenmerken

- In de 1e graad is er een A en B stroom. Vanaf de 2e graad is ASO de enige aangeboden onderwijsvorm.
- 380 leerlingen
- Verjongd leerkrachtenteam
- Ongeveer 1 op de 2 leerlingen op Atheneum Lokeren beantwoordt aan één of meerdere GOK-criteria.
- De school bevindt zich te midden van een sociale woonwijk.
- Lokeren heeft een hogere werkloosheidsgraad dan de rest van Vlaanderen.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- Door een herstructurering (fusie middenschool en bovenbouw) dienden twee verschillende schoolculturen samen te smelten tot een nieuw geheel, waarbij het ontwikkelen van een sterkere toekomstgerichte schoolvisie centraal stond. Flexibele leertrajecten vormen een essentieel onderdeel van de nieuwe schoolvisie die de directeur en de beleidsmedewerker vooropstelden.
- De school wil door middel van vernieuwende didactische werkvormen en een aangepast curriculum inspelen op de specifieke leerbehoeften van al haar leerlingen.
- Door middel van het aanbod in het complementair gedeelte wil de school de leerlingen in aanraking brengen met zeer uiteenlopende kennis en vaardigheden. Dit aanbod gaat ver buiten het curriculum secundair onderwijs maar sluit wel goed aan bij interessewereld van de leerlingen.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Uit het GOK-beleid blijkt dat er een significant groter percentage van GOK-leerlingen met succes haar/zijn leerjaar beëindigt.
- De school trekt elk schooljaar een volledige dag uit om de genomen acties onder de loep te nemen en eventueel bij te stellen.

- Ouders appreciëren het 'zorgverhaal' dat de school aanbiedt zeer sterk, vandaar dat de school ook veel leerlingen aantrekt met een leerstoornis. Het aantal leerlingen met (complexe) zorgbehoeften neemt toe. De school heeft een zeer grote draagkracht wat zorgleerlingen betreft.
- De leerlingen kunnen zich beter ontwikkelen volgens hun mogelijkheden en interesses.
- De beleidsmedewerker staat in voor de kwaliteitszorg en meet het rendement van de verschillende acties.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- Doordat de school veel leerlingen heeft die een geïndividualiseerd traject volgen al dan niet veroorzaakt door een leerstoornis, moet zij alert blijven voor de draagkracht van het lerarenteam (en het beleid). Na 5 jaar van innovatie is het wellicht tijd om te consolideren.
- Een individueel traject blijft eerder uitzondering dan regel. Pas na grondig overleg biedt de school een geïndividualiseerd traject voor een leerling aan. De school promoot dit niet en wil er ook niet haar uithangbord van maken.
- Opdat de leerkrachten met innoverende didactische werkvormen aan de slag kunnen gaan moet er geïnvesteerd worden in materiaal en lokalen. Niet alleen om het innoverend les geven mogelijk te maken, maar ook om de leerkrachten een zo goed mogelijke werkomgeving aan te bieden. De school wil met deze investeringen o.a. het engagement van de leerkrachten belonen.
- De innovaties worden sterk gestuurd door het beleidsteam, maar het team heeft inspraak in de ontwikkeling van de strategie tijdens studiedagen.
- De school wil het evenwicht bewaken tussen enerzijds een zorginstek en anderzijds een competentie-ontwikkende insteek.

Contact

<http://atheneumlokeren.be/>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

De acties die MS Waregem onderneemt om flexibel in te spelen op leerlingenkenmerken kunnen in twee groepen verdeeld worden.

Een eerste pijler vormen de individuele flexibele leertrajecten die de school aan sommige leerlingen aanbiedt. Er lopen 3 individuele leertrajecten op de 187 leerlingen van MS Waregem:

- Een leerling die tweetalig is en zijn lagere school in het Frans heeft gedaan wordt vrijgesteld voor Frans in 1A waardoor hij zich meer kan concentreren op andere vakken. De leerling heeft wel het examen Frans afgelegd, maar ook dat van geschiedenis en aardrijkskunde van het 2e jaar.
- Een Franstalige leerling die traint bij een professionele voetbalclub (deels tijdens de uren) maar is niet geslaagd voor 1A. Hij doet een deel van zijn vakken (waarvoor hij niet geslaagd is) over in 1A en volgt de overige vakken in 2A. Op die manier kan de leerling tenminste voor een deel van de tijd bij zijn vroegere klasgroep en vrienden van de voetbalclub aansluiten, wat voor hem een grote emotionele waarde had.
- Een leerling is ingeschreven in 2A maar heeft 1A niet met succes beëindigd. De leerling legt zijn examens af via centrale examencommissie. Zijn uurrooster wordt aangepast aan de vakken die hij moet afleggen bij de centrale examencommissie.

Een 2e belangrijke pijler waar de school op inzet is sport. De school wil zich profileren als een sportieve school, met een accent op fairplay, integriteit en eerlijkheid. Het complementair gedeelte van het urenpakket bestaat uit sport. Alle leerlingen krijgende verschillende keuzesporten op hetzelfde moment. De leerlingen kunnen kiezen tussen voetbal, tennis, ruitersport, triatlon en dans. Om dit mogelijk te maken heeft de school een netwerk van sportclubs in de buurt aangesproken. Deze samenwerking verzekert dat de leerlingen de gekozen sport verwerven van professionele lesgevers.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 1e graad

Schoolkenmerken

- In de 1e graad is er een A- en B-stroom.
- Op MS Waregem zitten 187 leerlingen.
- Een kleine helft van de leerlingen voldoet aan een GOK-indicator.
- Waregem is een kleine provinciestad. De school ligt aan de rand van de stad.
- De school wordt niet geconfronteerd met de grootstedelijke problematieken.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- De visie van de school steunt op vier pijlers: sportiviteit, onderwijskwaliteit, kleinschaligheid en respect. De directie vindt dat het aanbieden van flexibele leertrajecten perfect aanleunt bij hun pedagogische visie.
- De kleinschaligheid van de school brengt meer zorgleerlingen met zich mee, waardoor er altijd al veel aandacht geweest is voor het individu. Het aanbieden van een individueel leertraject is begonnen bij 1 leerling en breidt langzaam uit, rekening houdend met het draagvlak van de school.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Door de maatregelen die de school onderneemt om flexibel in te spelen op leerlingenkenmerken, gaat het welbevinden van de leerlingen erop vooruit.
- De individuele trajecten impliceren een positiever attesteringsbeleid. Er worden meer A-attesten gegeven. De leerlingen hebben meer succeservaringen wat hun welbevinden ten goede komt.
- Het inzetten op sport over de richtingen heen, waarbij er samengewerkt wordt met professionele clubs is wel een aspect dat de school in de verf wil zetten. MS Waregem heeft dan ook naambekendheid hieromtrent. De school onderbouwt hiermee haar eigen schoolvisie van sportieve school.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- Ook al biedt de school individuele trajecten aan, toch wil zij zich niet profileren als een 'zorgschool'. De school wil hier niet mee uitpakken naar de buitenwereld.
- De draagkracht van het team moet een belangrijke factor voor het succes blijven.
- De leerling heeft inspraak in zijn/haar flexibel leertraject maar de uitwerking ervan hangt in grote mate af van de organisatorische mogelijkheden.
- Er moet een duidelijke communicatie naar de ouders zijn, zodanig dat hun verwachtingen realistisch blijven.
- Jonge (vaak anderstalige) leerlingen, kunnen het individueel leertraject ervaren als zeer ingewikkeld. Zij hebben hier zeker ondersteuning bij nodig.

Contact

<http://www.groenhoveschool.be/>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

KA Waregem volgt in grote lijnen dezelfde visie over flexibele leertrajecten als MS Waregem. Deze visie steunt ook op twee pijlers:

- flexibele leertrajecten
- sportieve school

In eerste instantie wordt aan sommige leerlingen een flexibel leertraject aangeboden:

- Een leerling die uit het 6e jaar Sociale en technische wetenschappen kwam, wou naar een 7e jaar Thuis- en bejaardenzorg. Ze heeft te weinig praktijkervaringen opgedaan in de 3e graad TSO om het 7e jaar tot een goed einde te brengen. De school heeft in het lessenrooster uren vrijgemaakt om deze leerling meer uren praktijk te geven, terwijl zij genoot van een vrijstelling voor PAV en Frans.
- Leerlingen met een C-attest in het 6e jaar krijgen vrijstellingen voor bepaalde vakken. Op die manier komt er tijd vrij om lessen bij te wonen in het hoger onderwijs en kunnen ze een studiekeuze uitzoeken die aansluit bij hun talenten.

Er lopen 8 individuele leertrajecten op de 312 leerlingen voor KA Waregem.

Een 2e belangrijke pijler waar de school op inzet is sport. Zoals de MS wil het KA Waregem zich profileren als een sportieve school, met een accent op fairplay, integriteit en eerlijkheid. Het complementair gedeelte van het urenpakket wordt ingevuld met sport. Heel de school krijgt de gekozen sport op hetzelfde moment. De samenstelling van de leerlingen is onafhankelijk van de onderwijsvorm of richting die ze volgen. Er is keuze tussen voetbal, tennis, ruitersport, triatlon en dans. Om dit mogelijk te maken heeft de school een netwerk van sportclubs in de buurt. Deze samenwerking verzekert dat de leerlingen de gekozen sport verwerven van professionele lesgevers.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 2e en 3e graad

Schoolkenmerken

- KA Waregem biedt zowel ASO- als TSO- en BSO-richtingen aan.
- Op KA Waregem zitten 312 leerlingen.
- Een kleine helft van de leerlingen op KA Waregem voldoet aan een GOK-indicator.
- Waregem is een kleine provinciestad. De school ligt aan de rand van de stad.
- De school wordt niet geconfronteerd met de grootstedelijke problematieken.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- De visie van de school steunt op vier pijlers met name sportiviteit, onderwijskwaliteit, kleinschaligheid en respect. De directie vindt dat het aanbieden van flexibele leertrajecten perfect aanleunt bij hun pedagogische visie.
- De kleinschaligheid van de school brengt meer zorgleerlingen met zich mee, waardoor er altijd al veel aandacht geweest is voor het individu. De individuele leertrajecten werden dan ook al aangeboden vanaf het moment dat de wetgeving het toeliet. Het aanbieden van flexibele leertrajecten is organisch gegroeid.

- Het aanbieden van de individuele trajecten is deels tot stand gekomen doordat de directie bekommerd was om een groepje van leerlingen dat een C-attest behaalde in het 6e jaar, waarbij de school vaststelde dat de leerlingen gedemotiveerd en schoolmoe waren. Elk van deze leerlingen moest wel een persoonlijk plan van aanpak indienen en had zodoende de hand in zijn/haar individueel leertraject.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Het leerlingenaantal neemt de laatste jaren gestaag toe. Het aantal GOK-leerlingen neemt op KA Waregem tegelijkertijd af met 10%.
- De individuele trajecten resulteren in een positiever attesteringsbeleid. Er worden meer A-attesten gegeven. De leerlingen hebben meer succeservaringen wat hun welbevinden ten goede komt.
- De school wil inzetten op samenwerking met professionele clubs en zet dit ook graag in de verf. Dit heeft niet alleen voor een zekere naambekendheid gezorgd in de regio, maar het onderbouwt natuurlijk de schoolvisie van sportieve school.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- Ook al biedt de school individuele trajecten aan, toch willen zij zich niet profileren als een 'zorgschool'. De school wil er niet mee uitpakken naar de buitenwereld.
- De draagkracht van het team vraagt voortdurende aandacht.
- Het aanbieden van flexibele leertrajecten heeft zijn grenzen. De school wil niet tot het uiterste gaan om leerlingen een flexibel leertraject aan te bieden. Een individueel traject blijft eerder uitzondering dan regel.
- Het draagvlak binnen het team hangt af van het evenwicht tussen de inspanningen die de leerkrachten moeten doen en de inspanningen die de leerlingen doen, indien de inspanning van de leerlingen niet als volwaardig wordt ervaren valt de bereidheid van de leerkrachten snel weg.
- De school heeft veel ervaring met sticordi-maatregelen. Het verschil tussen een sticordi-maatregel en een flexibel leertraject is niet voor elke leerkracht even duidelijk.
- De flexibele leertrajecten zijn ontstaan vanuit een zorg om een groep gedemotiveerde leerlingen over de eindstreep te halen. De school heeft dit op een pragmatische manier aangepakt en investeert nu uitdrukkelijker in het uitwerken van een visie hierover.

Contact

<http://www.groenhoveschool.be/>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

De school biedt 'Plus-trajecten' aan, dit zijn extra lessen voor het verwerven van de doelen Frans, wiskunde, Nederlands of Engels. Ook voor leerlingen die problemen ervaren met de instructietaal, de planning of het structureren van de leerstof voorziet de school 2 lessen per week ondersteuning. Leerlingen van het 1e jaar, waarvan de leraren op basis van de taalscreening en intensieve observatie, vermoeden dat ze moeilijkheden zullen ondervinden met één of meerdere vakken, kunnen in een 'Plus-traject' terecht. In het 2e jaar gaan leerlingen naar een 'Plus-traject' op advies van de klassenraad. Het 'Plus-traject' wordt slechts aangeboden als de differentiatie binnen de klas niet voldoende resultaat oplevert.

In 1 A (naast Latijn) en 1 B volgen de leerlingen in het complementair gedeelte, over de klassen heen, 4 modules op basis van verschillende belangstellingsgebieden met name:

- economie, ICT en administratie,
- natuurwetenschappen en techniek,
- kunst, cultuur en expressie,
- mens, gezondheid en sport.

In de toekomst wil de school hier 6 modules aanbieden waarvan de leerlingen er 4 moet volgen.

- **Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?**
- Leerlingen van de 1e graad

Schoolkenmerken

- Er volgen 67 leerlingen les op MS Bredene.
- In MS Bredene beantwoordt 47 % van de leerlingen aan een GOK-indicator, vnl. het ontbreken van een diploma SO van de moeder.
- MS Bredene rekruteert leerlingen uit de onmiddellijke omgeving. Ouders kiezen voor een school kortbij om na de eerste graad een gerichte keuze te maken.
- Er zijn weinig leerlingen met een anderstalige achtergrond.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- De school wil proactief inspelen op de onderwijsbehoeften van het kind. Leerlingen van wie de school, op basis van de BASO-fiche vermoedt dat ze problemen zullen ondervinden, worden extra geobserveerd.
- De school wil dat leerlingen beter leren kiezen door hen een uitgebreide keuze aan te bieden in het complementair gedeelte en hen door zelfreflectie te ondersteunen in het ontdekken van hun interessegebieden.
- De functie van een middenschool moest optimaal benut worden. De vrije ruimte biedt hier de opportuniteit om de leerlingen kennis te laten maken met verschillende interessegebieden, zodat ze later een bewuste keuze kunnen maken voor het verdere verloop van hun secundair onderwijs.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Het leerlingenaantal neemt toe. Deze toename is niet volledig toe te schrijven aan de aangeboden flexibele trajecten, maar het duidt wel op een vertrouwen dat ouders en leerlingen hebben in de pedagogische visie van de school.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- Soms stelt de school vast dat leerlingen een module volgen die niet afgestemd is op hun interesse. De leerlingen laten het wat afweten tijdens deze lessen en zijn niet meer gemotiveerd om de modules te volgen. De school wil hier in de toekomst nog een beter antwoord op geven door meer keuzemogelijkheden aan te bieden bij de modules en meer flexibiliteit te voorzien om van module te veranderen .
- De directeur beseft dat sommige leerlingen al weten welke keuze ze willen maken en hier moet eveneens rekening mee gehouden worden.
- Als leerkrachten wegens ziekte moeten vervangen worden, is het niet gemakkelijk voor de interimaris om dadelijk in te vallen. De school zal meer inzetten op de begeleiding van beginnende leerkrachten en interimarissen.

Contact

<http://www.middenschoolbredene.be/nl/home>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

Hoger begaafde leerlingen (of leerlingen die kenmerken vertonen van een hogere begaafdheid) worden in de middenschool 2u per week vrijgesteld van de reguliere lessen en werken dan in kleine groepen aan uitdagende opdrachten en projecten. In overleg met de leerling en hun ouders krijgt deze groep nog een extra lesuur na schooltijd. De inhoud van deze zogenaamde FUN 3 lessen vallen buiten de leerplandoelstellingen. De leerlingen maken voor het vak 'FUN' een portfolio dat kwalitatief wordt geëvalueerd.

Dit 'FUN-traject' loopt verder in de 2e en 3e graad. In de 3e graad kiezen de leerlingen voor het FUN-traject, of verzwaren ze hun curriculum met een extra module (*) of met vak(ken) van een andere studierichting..

(*) In de 2e en 3e graad worden 2 uren complementair gedeelte modulair georganiseerd. De leerlingen kiezen 2 modules per jaar. Zij volgen een module gedurende een half jaar met twee opeenvolgende lessen. Mogelijke keuzes in de 3e graad zijn o.a. praktijk informatica, statistiek, aanvulling wiskunde voor hoger onderwijs, plastische opvoeding, een paper schrijven, filosofie, enz. In de 2e graad richten de 2 uren modules zich op de studiekeuzemogelijkheden in de 3de graad.

In de 3e graad legt een aantal leerlingen examens voor bepaalde vakken af via de centrale examencommissie. Van het moment dat zij geslaagd zijn voor een vak, worden zij voor dit vak op school vrijgesteld. Samen met het CLB zoeken de school en de leerling naar een invulling van de vrijgekomen uren. De school begeleidt de leerlingen voor de vakken die ze afleggen via de centrale examencommissie.

KA Geel beschikt over een economisch leercentrum (ELC). In het ELC komen leerlingen van alle studierichtingen uit de 'economische sector' van het 3e jaar t.e.m. het 7e jaar over de onderwijsvormen heen samen. Een leerling die bijv. in de 2e of 3e graad BSO (Kantoor) meer uitgedaagd wil worden in zijn vakgebied, maar moeite heeft met de algemene vakken van het TSO, kan hier toch het vakspecifiek gedeelte volgen in de verwante richting van het TSO. Dit kan omdat de school werkt met competentie modellen op basis van de leerplannen.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 1e, 2e en 3e graad

Schoolkenmerken

- GO! Geel biedt zowel ASO-, TSO- en BSO-richtingen aan. In de middenschool is er zowel een A-stroom als een B-stroom.
- Op MS Geel zitten 235 leerlingen. Op KA Geel zijn er dat net geen 500.
- Op de middenschool heeft men bijna 50% GOK-leerlingen. De GOK-indicator die het vaakst voorkomt is het recht op een studietoelage. De thuistaal van de leerlingen is vaak ook een andere dan het Nederlands.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

- Een aantal jaren geleden had de school te kampen met gedragsproblemen bij een groepje leerlingen in het 4e jaar. Een leerkracht, die zelf hoger begaafd is, had vrij vlug door dat daar de oorzaak lag van deze gedragsproblemen. Deze leerlingen verveelden zich gewoon in de les, zij moesten meer intellectuele uitdagingen krijgen. Dit vormde de basis van het 'FUN-traject'.

- De school wil maximaal inspelen op de specifieke onderwijsbehoefte van de leerlingen door een aangepast curriculum aan te bieden, dat beantwoordt aan de noden en behoeften van de leerling in kwestie zonder daarbij het draagvlak van de leerkrachten en de school uit het oog te verliezen.
- De school is altijd al een voortrekker geweest van innoverend onderwijs. Flexibele leertrajecten behoren tot de huisfilosofie van de school.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Zowel de leerlingen als de leerkrachten zijn tevreden met de huidige werksituatie. Het welbevinden van zowel leerlingen als leerkrachten is erop vooruit gegaan.
- De ouders zijn zeer enthousiast over de grote bereidheid die de school toont om tegemoet te komen aan de onderwijsnoden van hun kinderen.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- De school dient erover te waken dat de flexibiliteit niet doorslaat in de andere richting: niet elke leerling mag/kan een 'FUN-leerling' worden. De leerlingen die hiervoor in aanmerking komen, moeten voldoen aan de kenmerken van een hogere begaafdheid (al dan niet geattesteerd).
- Het uurrooster opstellen is een complex gegeven. De beleidsmedewerker bewaakt de individuele flexibele trajecten. Dit is een noodzaak voor de goede uitwerking en opvolging van het traject.

Contact

<http://www.gogeel.be/>

Welk vorm van flexibele leertrajecten biedt de school aan?

Leerlingen in 1A, die geen Latijn volgen, en 1B krijgen gedurende 4 uur per week modulair les (7 weken) over 4 verschillende belangstellingsgebieden:

- natuur, techniek en wetenschap,
- economie, administratie en ict,
- welzijn, gezondheid en samenleving,
- kunst, cultuur en drama.

De leerlingen van de A- en de B-stroom zitten samen. De leerlingen moeten geen optievak kiezen, maar maken kennis met verschillende belangstellingsgebieden. Ze reflecteren na iedere module over hun kwaliteiten, talenten en resultaten. Het geschreven modulerapport geeft leerlingen inzicht in hun kwaliteiten. Het resultaat van deze 'ontdekkingstocht' is een meer doordachte studiekeuze voor de 2e graad.

In de 2e en 3e graad zet de school dit traject verder via de vrije ruimte. De invulling van deze vrije ruimte sluit nauw aan bij het competentiegericht leren en wordt permanent geëvalueerd. Voor de invulling van de 4u 'vrije ruimte' in de 2e graad ASO stelt de school twee doelstellingen voorop:

- in eerste instantie wil de school de interesses van leerlingen verbreden (2u/week). Zij kunnen gedurende een half schooljaar een module volgen in een breed interesseveld.
- bijkomend kiezen de leerlingen tussen extra ondersteuning Nederlands, Frans of wiskunde (2u/week) OF verdieping in wiskunde (1u/week) + ondersteuning Nederlands of Frans (1u / week) OF begeleid zelfstandig werk in 5 verschillende belangstellingsgebieden (nu/week) op het keuzemenu: wetenschap en techniek, taal en cultuur, welzijn en maatschappij, economie en organisatie, kunst en creatie.

Het advies van de delibererende klassenraad van het onderliggende leerjaar is richtinggevend om de 2 uur ondersteuning of verdieping in te vullen.

De leerlingen van de 3e graad ASO kunnen ieder semester 2 lessen naar keuze invullen. Deze modules maakt het hen mogelijk om te experimenteren, ervaring op te doen en bewust keuzes te maken voor een verdere studieloopbaan. In alle modules wordt ICT geïntegreerd en leert de leerling meer en meer zelfstandig werken. Mogelijke modules zijn: recht, koken, elektriciteit, actieve kunstbeleving, passieve kunstbeleving, klussen, statistiek, wetenschappen, scriptie, Spaans, Duits, I-pad....

Er lopen eveneens een aantal individuele leertrajecten zowel op MS als KA Landen:

- Een leerling die in Nederland haar lager onderwijs heeft gedaan maar die voor wiskunde en Frans met een behoorlijke achterstand kampte, volgt nu de lessen voor die vakken zowel in 1A als in 2A, zodanig dat ze haar achterstand kan inhalen. Om dit mogelijk te maken stelt de school de leerling vrij voor een aantal vakken in het 2e jaar.
- In het 3e jaar Humane wetenschappen zit een leerling die nog geen getuigschrift heeft behaald van de 1e graad (ze zat voorheen in een Sudbury School). Ze wil dit getuigschrift behalen via de centrale examencommissie. De school stelt haar voor een aantal vakken vrij, zodat er tijd vrij komt om de examens van de centrale examencommissie voor te bereiden.

Voor wie is dit flexibel leertraject van toepassing?

- Leerlingen van de 1e, 2e en 3e graad

Schoolkenmerken

- MS Landen heeft een A- en een B-stroom. KA Landen biedt zowel ASO-, TSO- en BSO- richtingen aan.
- Kleine school, 117 leerlingen in de middenschool, 226 leerlingen in de bovenbouw.
- Landen ligt in een zeer groene omgeving op de taalgrens.

Waarom kiest de school voor dit flexibel leertraject?

De scholen van campus D'Hek beschouwen loopbaanbegeleiding als één van de belangrijkste pijlers van hun pedagogisch project. Die schoolloopbaanbegeleiding start in de 1e graad door de leerlingen geleidelijk te helpen ontdekken wat de eigen talenten en interesses zijn en door kennismaking met en zelfs onderdompeling in brede belangstellingsgebieden. Hierop bouwt het KA verder in de 2e en 3e graad.

Wat zijn de positieve effecten van het aangeboden flexibel leertraject?

- Door het aanbieden van de flexibele leertrajecten wordt het pedagogisch project van de school mee onderbouwd.
- De school heeft positieve ervaringen met de aangeboden individuele leertrajecten, zeker op langere termijn.

Wat zijn aandachtspunten voor het aangeboden flexibel leertraject?

- De scholen willen zich niet profileren als 'zorgscholen'. Zij willen liever niet breed uitpakken met hun flexibele leertrajecten. Het aanbieden van flexibele leertrajecten heeft zijn grenzen. De school wil niet tot het uiterste gaan om leerlingen een flexibel leertraject aan te bieden. Een individueel traject blijft eerder uitzondering dan regel.

Contact

<http://dheklanten.net/>

7. Dankwoord

Op onze tocht langs de scholen die deelnemen aan het project flexibele leertrajecten hebben we veel bijzondere mensen ontmoet.

Leerlingen die zichzelf vossen of uilen noemen, directeurs met een sterke visie, leerkrachten die Chinees en naaien combineren in hun lesopdracht of die teamteachen in 1B, ...

Jullie hebben ons allemaal boeiende, soms verrassende verhalen verteld, waarin leren steeds centraal stond.

Het was voor ons een 'leer rijke' ervaring.

Heel veel dank.

Ilse Voet en Willy Steensels